

PROTOKOL O POSTUPANJU, PREVENCIJI I ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI

Procedure i institucionalna saradnja u vezi s porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama

Napomena

U okviru Programa rodne ravnopravnosti IPA 2010, koji u partnerstvu sprovode Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore, UNDP i Delegacija EU u Podgorici, u Bečicima je 28–30. septembra 2011. organizovana radionica na kojoj su učestvovali predstavnici/predstavnice crnogorskih institucija koje su uključene u prevenciju nasilja i zbrinjavanje žrtava, uključujući nadležna ministarstva, predstavnike/predstavnice centara za socijalni rad, pravosudnih organa, policije i Suda za prekršaje. Takođe, na radionici su učestvovali i nevladine organizacije Sigurna ženska kuća, SOS Podgorica, SOS Nikšić, kao i predstavnice UNICEF-a i UNHCR-a.

Cilj radionice bio je da se definišu principi i način rada pojedinih institucija i da se prodiskutuju aspekti međuinstitucionalne i međusektorske saradnje. Radionicu je vodila Branka Žigante-Živković, sutkinja Visokog prekršajnog suda Hrvatske, u svojstvu konsultantkinje UNDP-jeve kancelarije u Podgorici.

Na osnovu diskusije, g-đa Žigante-Živković izradila je prvi nacrt protokola, dok je UNICEF-ova kancelarije u Podgorici angažovala dr Ivanu Stevanović, predsjednicu Centra za prava deteta u Beogradu, da napiše nacrt III dijela, koji se odnosi na decu.

Nakon perioda od mjesec dana usaglašavanja oko teksta, u kojem su učestvovali sve nadležne institucije, Protokol je zvanično potpisan 25. novembra.

Tim Programa za rodnu ravnopravnost IPA 2010 zahvaljuje svim učesnicima/učesnicama u procesu koji su dali doprinos da konačan tekst Protokola bude jasan, razumljiv i u skladu s postojećim zakonskim i strateškim okvirom. Tim takođe izražava zadovoljstvo činjenicom da je tokom rada na Protokolu stvorena povoljna klima za sprovođenje Protokola u duhu dobre međuinstitucionalne i međusektorske saradnje, koja je neophodan uslov za efikasnu prevenciju i zaštitu žrtava porodičnog nasilja i nasilja nad ženama.

U Podgorici, 25. novembra 2011.

I UVOD

Donošenjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (SLCG 46/10), te iz njega i proizišle Strategije o zaštiti od nasilja u porodici iz citiranog zakona za period 2012–2015. godine, propisana je obaveza izrade Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici.

Cilj Protokola jeste da se uspostavi i podstakne uspostavljanje multidisciplinarne saradnje s jasno razrađenim postupanjima svakoga sistema.

Protokol je sačinjen tako da poštuje osnovne principe proizišle iz svih konvencija i zakona navedenih Strategijom o zaštiti od nasilja u porodici i odnosi se na sveobuhvatnu zaštitu porodice od nasilja.

Protokolom je uređen zajednički rad svih sistema u toku sprovođenja zakona i konvencija, te obaveza preduzimanja potrebnih mjera za osiguranje organizovanosti, opremljenosti i edukovanosti dovoljnog broja specijalizovanih stručnjaka koji se bave problematikom nasilja u porodici.

Nasilje u porodici definisano je odredbama Krivičnog zakona (KZ) i odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNP). Zakonom je takođe definisan i krug osoba koje čine porodicu kao zaštitni objekt.

U poglavlju XIX. KZ-a propisana su krivična djela protiv braka i porodice, te je članom 220 definisano krivično djelo nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici.

„Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici

Član 220

(1) Ko primjenom grubog nasilja naruši tjelesni ili duševni integritet članova svoje porodice ili porodične zajednice, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvorom do jedne godine.

(2) Ako je pri izvršenju djela iz stava 1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.

(5) Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud ili drugi državni organ odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do 6 mjeseci.“

U glavi XIII. KZ-a propisano je značenje izraza u zakonu, pa je pod tačkom 28 propisano:

„Porodicom ili porodičnom zajednicom smatraju se i bivši bračni drugovi, krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, srodnici iz nepotpunog usvojenja, tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom, lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu i lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete na putu da bude rođeno iako nikad nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu.“

ZZNP-om čl.8 propisani su oblici nasilja.

„Oblici nasilja

Član 8

Ugrožavanjem fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokojsva drugog člana porodice smatra se posebno ako član porodice:

- 1) upotrijebi fizičku silu, bez obzira da li je nastupila tjelesna povreda drugog člana porodice;*
- 2) prijeti napadom ili izaziva opasnost koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihički bol drugog člana porodice;*
- 3) verbalno napada, psuje, naziva pogrđnim imenom i na drugi način vrijeđa drugog člana porodice;*
- 4) ograničava drugom članu porodice slobodu komuniciranja sa trećim licima;*
- 5) iscrpljuje radom, uskraćuje san i drugu vrstu odmora, prijeti izbacivanjem iz stana i oduzimanjem dece;*
- 6) seksualno uznemirava drugog člana porodice;*
- 7) uhodi i na drugi način grubo uznemirava drugog člana porodice;*
- 8) oštećuje ili uništava zajedničku imovinu ili imovinu drugog člana porodice ili pokušava da to učini;*
- 9) uskraćuje osnovna sredstva za egzistenciju drugom članu porodice;*
- 10) drskim ponašanjem ugrožava porodični mir člana porodice sa kojim ne živi u porodičnoj zajednici.*

Ugrožavanjem fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokojsva drugog člana porodice smatra se i ako član porodice ne vodi dovoljno brigu o:

- 1) ishrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj zaštiti ili redovnom pohađanju škole ili ne sprječava dijete u štetnom druženju, skitnji, prosjačenju ili krađi ili na drugi način u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta;*
- 2) ishrani, higijeni, odijevanju ili medicinskoj zaštiti drugog člana porodice o kome je dužan da se stara, a kome je potrebna posebna pomoć zbog bolesti, invaliditeta, starosti ili drugih ličnih svojstava zbog kojih nije sposoban da se stara o sebi.*

Težim oblikom nasilja u porodici smatra se prikrivanje člana porodice sa posebnim potrebama.“

Čl.3 ZZNP-om određen je krug članova porodice.

„Članovi porodice

Član 3

Članovima porodice, u smislu ovog zakona, smatraju se:

- 1) supružnici ili bivši supružnici, njihova djeca i djeca svakog od njih;*
- 2) vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova djeca i djeca svakog od njih;*
- 3) krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom;*
- 4) srodnici iz nepotpunog usvojenja;*

- 5) *tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici;*
- 6) *lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo;*
- 7) *lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto.“*

Članom 6 propisana je hitnost postupka pri čemu je poseban naglasak stavljen na zaštitu interesa i dobrobit žrtve nasilja.

ZZNP-om propisana je dužnost državnih organa, drugih organa, zdravstvenih, obrazovnih i drugih ustanova da prijavljuju policiji nasilje, u slučaju sumnje u učinjeno nasilje za koje su saznale u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti.

„Dužnost prijavljivanja nasilja

Član 9

Državni organ, drugi organ, zdravstvena, obrazovna i druga ustanova dužni su da prijave policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti.

Prijavu o učinjenom nasilju dužno je da policiji podnese odgovorno lice u organu ili ustanovi iz stava 1 ovog člana, kao i zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i drugo lice koje sazna za učinjeno nasilje u vršenju svojih poslova.

Organ za prekršaje i policija dužni su da obavijeste centar za socijalni rad o prijavljenom nasilju.“

II POSTUPANJE NADLEŽNIH INSTITUCIJA

Policijaⁱ

Ovlašćenja policije proizilaze iz odredbe čl. 6 Zakona o policiji kojim je propisano da policija preuzima mjere neophodne za zaštitu života i zdravlja ljudi i ostalih važećih zakona (KZ, ZKP, ZOP)

Policijski službenik dužan je da zaprimi prijavu o nasilju u porodici koja može biti usmena (neposredno, putem telefona), pismena ili anonimna i dužan je o tome sačini zabilješku posebno vodeći računa da prilikom zaprimanja iste ne viktimizira žrtvu nasilja postavljanjem nepotrebnih pitanja.

U slučaju saznanja (dojave) o nasilju u porodici:

1. Hitno, bez odlaganja, na mjesto događaja uputiti najmanje dva policijska službenika, po mogućnosti par muško-žensko radi provjere dojave.
2. Policijsko ovlašćenje primjenjuje se srazmjerno potrebi zaštite žrtve nasilja radi trenutne zaštite i pružanja svih oblika zaštite, te onemogućavanja učinioca nasilja u daljem nasilničkom ponašanju u porodici. Potrebno je:
 - utvrditi će se nalazi učinilac nasilja

- prilikom ulaska u stan i druge prostorije zauzeti položaj koji onemogućava kontakt između žrtve nasilja i učinioca nasilja
 - osigurati mjesto događaja
 - držati učinioca nasilja pod stalnim nadzorom
 - utvrditi identitet svih osoba zatečenih na mjestu događaja
 - pribaviti lične podatke u skladu s primjenom policijskih ovlaštenja o učiniocu nasilja
 - upoznati učinioca nasilja s njegovim pravima.
3. U slučaju potrebe lišiti slobode učinioca nasilja.
 4. Sačiniti zapisnik o uviđaju s lica mjesta s foto dokumentacijom – foto elaboratom (prostor, stvari, stanje žrtve nasilja...).
 5. Utvrditi okolnost eventualnog posjedovanja oružja.
 6. U slučaju saznanja o legalnom ili ilegalnom posjedovanju oružja, preduzeti sve zakonske radnje radi oduzimanja istog.
 7. Obavezno kontaktirati državnog tužioca zbog usmjeravanja postupka (kazneno-prekršajnog)
 8. Po uputstvu tužioca, učinioca nasilja privesti državnom tužiocu prema važećim zakonskim propisima (Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku).
 9. O kontaktu sa državnim tužiocem sačiniti službenu zabilješku.
 10. Prilikom razgovora sa žrtvom nasilja, učinilac nasilja ne smije biti prisutan u istoj prostoriji.
 11. Sa žrtvom nasilja obaviti nesmetan razgovor u zasebnoj prostoriji, započinjući razgovor pitanjem „Što se desilo?“, te pribaviti potrebne podatke o eventualnoj potrebi zdravstvene pomoći.
 12. Prilikom razgovora sa žrtvom nasilja saznati bitne okolnosti koje se odnose na trajanje, kontinuitet, način ponašanja učinioca nasilja, te eventualno ranije nasilje.
 13. Upoznati žrtvu nasilja s njenim pravima (izbor povjerljivog lica, besplatna pravna pomoć, sklonište...).
 14. Upoznati žrtvu s mogućnošću odlaska u sklonište, te u slučaju potrebe žrtvu nasilja odvesti u isto, i o navedenoj činjenici samo izvijestiti nadležne institucije, ne odajući taj podatak učiniocu nasilja niti drugim članovima porodice.
 15. U slučaju potrebe, a prema želji žrtve nasilja, istoj pružiti pomoć i otpratiti je na sigurno mjesto za boravak koje žrtva nasilja odabere.
 16. Posebno obratiti pažnju na decu ili postupanje s maloljetnim licima i obavezno pozvati centar za socijalni rad.
 17. Izraditi pisani izvještaj centrima za socijalni rad o svim izvršenim radnjama i utvrđenom stanju u porodici radi preduzimanja mjera porodično-pravne zaštite.
 18. Bez odlaganja kontaktirati centar za socijalni rad u slučajevima potrebe zbrinjavanja deteta, a posebno deteta s posebnim potrebama.
 19. U slučaju da nadležne institucije (policija i sud) primijene zaštitne mjere, izraditi sigurnosni plan za žrtvu nasilja, te istu upoznati sa zaštitnom mjerom udaljenja ili približavanja od strane učinioca nasilja, činjenicama što se sve podrazumijeva pod uznemiravanjem, kao i brojem telefona policijskog službenika zaduženog za sprovođenje izrečene zaštitne mjere.
 20. Policijski službenik unijet će bilješke o preduzetim mjerama u operativni sistem.
 21. Podnijeti nadležnom sudu zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka zbog prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.
 22. U zahtjevu za pokretanje prekršajnog postupka, predložiti adekvatnu sankciju, sve raspoložive dokaze uz detaljan činjenični opis djela prekršaja koji u sebi sadrži bitne elemente obilježja prekršaja, pogotovo u odnosu na sam čin nasilja.
 23. U slučaju izrečenih zaštitnih mjera u nadležnosti policije, izraditi sigurnosni plan sa žrtvom, učiniti joj dostupnim sve telefone pomoći.

24. Izvršiti terensku provjeru porodice u pravilnim razmacima unutar šest mjeseci, a po potrebi i češće u dužem trajanju.
25. Izraditi analizu rizika učinioca nasilja.
26. Izvještaje o svim preduzetim aktivnostima voditi kroz posebnu evidenciju.

Centri za socijalni rad

Stručnan radnik/radnica centra za socijalni rad kada od bilo koga i na bilo koji način u svom radu sazna o nasilju u porodici, prijaviće bez odlaganja policiji sumnju da je počinjeno nasilje.

1. Odmah, bez odlaganja, kontaktirati žrtvu nasilja, u slučajevima kada se o nasilju sazna od drugih institucija.
2. Izraditi službenu zabilješku o saznanjima o porodičnom nasilju i o slučaju.
3. Službena zabilješka treba da sadrži podatke o žrtvama nasilja, postojanju eventualnih ranijih prijava, načinu počinjenja i svim dostupnim informacijama i obavještenjima o slučajevima i o učiniocu nasilja.
4. O svakoj preduzetoj radnji, u slučaju nasilja u porodici izraditi službenu zabilješku, izvještaj ili zapisnik.
5. Žurno oformiti spis predmeta.
6. Upoznati žrtvu sa svim njenim pravima i načinima ostvarivanja prava (nadležnosti i postupanja centara za socijalni rad, s mjerama i radnjama koje će centri u daljem postupanju preduzeti na zaštiti sigurnosti žrtve i dece)
7. Posebnu pažnju obratiti u slučajevima nasilja u porodici kada je u pitanju žrtva – dijete.
8. U slučajevima vezanim uz nasilje u porodici na štetu dece rukovodeći se načelom najboljeg interesa deteta, pažljivo razmotriti jesu li u potpunosti zaštićena prava i interesi deteta, te u suprotnom detetu imenovati posebnog stratelja/starateljku za potrebe svih postupaka.
9. S posebnom pažnjom omogućiti žrtvi da ispriča sve činjenice vezane za porodičnu situaciju i nasilje (dužina trajanja, način nasilja, deca...).
10. Ostvariti i održavati kontakt s obrazovnim ustanovama u slučajevima nasilja nad decom.
11. Ostvariti i kontakt sa zdravstvenim ustanovama u slučajevima nasilja u porodici.
12. U slučaju potrebe, po pozivu policije doći u porodicu i pružiti potrebnu pomoć žrtvama nasilja.
13. Napraviti procjenu rizika.
14. Izraditi sigurnosni individualni plan zaštite za žrtvu.
15. Pratiti sprovođenje sigurnosnog plana.
16. Ukoliko žrtva traži smještaj izvan svoje porodice, ostvariti saradnju sa skloništem ili nevladinom organizacijom koja pruža smještaj žrtvama.
17. Po potrebi mijenjati i prilagođavati sigurnosne planove zaštite žrtve nasilja.
18. Pripremiti žrtvu nasilja za sud.
19. Po potrebi pratiti žrtvu nasilja na sud.
20. Posebno izraditi planove za decu (sigurnost, škola, doktori...).
21. Policiji i tužiteljstvu omogućiti uvid i dostaviti svu dokumentaciju vezanu za saznanja o nasilju u porodici.
22. Učestvovati u sudskim postupcima, ne samo na poziv sudova, već i u slučajevima kada centar procijeni rizik.

23. Omogućiti kontakte u kontrolisanim uslovima deci s učiniocima nasilja.
24. Kontaktirati porodicu u vremenskim intervalima (od mjesec dana, kontinuirano tokom jedne godine od dana kada se saznalo za nasilje).
25. Po mogućnosti odrediti jednu osobu za vođenje slučaja sa kojom će žrtva nasilja uvijek kontaktirati (voditelj/voditeljka slučaja).
26. Voditelj/voditeljka slučaja o svim saznanjima o slučaju izvjestiće tim i sprovesti i pratiti dinamiku postupka.
27. U dogovoru sa službama zdravstvene zaštite i obrazovno-vaspitnim ustanovama razviti za dijete – žrtvu nasilja Plan podrške.
28. U saradnji sa službama zdravstvene zaštite i obrazovno-vaspitnim ustanovama pružiti podršku detetu – žrtvi nasilja na osnovu Plana podrške.

Zdravstvo

1. Prijaviti sumnju na nasilje policiji odmah.
2. Ispuniti propisani formular o mogućim fizičkim povredama i o učiniocu nasilja.
3. Žrtvi nasilja dati povrednu listu po službenoj dužnosti bez naplate.
4. S posebnom pažnjom razgovarati sa žrtvom nasilja i uputiti je na centar za socijalni rad, te o situaciji obavijestiti centre za podršku, sekundarnu zdravstvenu zaštitu.
5. U slučaju sumnje na bilo koji oblik nasilja navedeno upisati u zdravstvenu dokumentaciju i o činjenicama saznatim i utvrđenim pregledom izdati zdravstvenu dokumentaciju žrtvi bez naplate.
6. Obavezno nadležnim organima dati uvid u dokumentaciju i sve dostupne podatke od značaja za potrebu dokazivanja kažnjive stvari.
7. U slučaju sumnje da je nasilje počinila osoba s psihičkim smetnjama, osobu uputiti na liječenje prema čl.33 Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica, iz kojega proizilazi obaveza stavljanja takve osobe pod kontrolisane uslove.
8. O navedenom postupanju obavijestiti centar za socijalni rad i policiju, a prije puštanja iz zdravstvene ustanove obavijestiti žrtvu nasilja.
9. U slučaju dolaska žrtve nasilja u službu hitne pomoći, obratiti posebnu pažnju na povrede i cjelokupno stanje pacijenta koje bi moglo upućivati na nasilje u porodici.
10. U dogovoru sa službama socijalne zaštite i obrazovno-vaspitnim ustanovama razviti Plan podrške za dijete – žrtvu nasilja.
11. U saradnji sa službama socijalne zaštite i obrazovno-vaspitnim ustanovama pružiti podršku detetu – žrtvi nasilja na osnovu Plana podrške.

Pravosuđe

1. Hitnost u postupanju i donošenju odluka.
2. O pokretanju prekršajnog i krivičnog postupka, u slučajevima da je žrtva nasilja dijete, nadležnim centrima za socijalni rad dostaviti obavještenje.
3. Osigurati žrtvu nasilja prilikom dolaska u sud.

4. Osigurati posebnu prostoriju za žrtvu nasilja do davanja iskaza (fizički je odvojiti od učinioca nasilja).
5. Žrtvu poučiti o njenim pravima.
6. U slučajevima potrebe u postupak uključiti centar za socijalni rad, pozvati voditelja/voditeljku slučaja u svojstvu svjedoka ili, po potrebi, pozvati centar za socijalni rad za zaštitu žrtve nasilja.

Sve institucije

Svi organi obuhvaćeni Protokolom obavezni su oformiti spise predmeta prema pravilima struke i dati ih na uvid, po potrebi, drugim organima s obavezom čuvanja tajnosti podataka.

Svi organi dužni su odrediti lice zaduženo za sprovođenje protokola u svim institucijama i o podacima te osobe obavijestiti sve institucije.

Obaveza svih državnih organa i drugih organa jeste da na vidljivom mjestu svima učini dostupnim Protokol o postupanju sa žrtvama nasilja u porodici.

Mjere propisane Strategijom zaštite od nasilja u porodici 2011–2015, kao i sprovođenje Protokola, te formiranje i postupanje multidisciplinarnih timova zahtijevaju hitno uspostavljanje saradnje svih subjekata u zaštiti žrtve porodičnog nasilja pri čemu posebnu pažnju treba obratiti na decu, te činjenicu da navedene obaveze proizilaze iz potpisanih i ratifikovanih međunarodnih konvencija.

Obaveze nadležnih tijela ne proizilaze samo iz pisanih dokumenata, već iz činjenice da je nasilje u porodici u porastu, da rano otkrivanje i zaustavljanje nasilja i zaštita osoba izloženih nasilju predstavlja prioritetan cilj svakog demokratskog društva. Uspostavljanje saradnje među institucijama mora se bazirati na međusobnom povjerenju i sprovođenju zajedničkog cilja.

III POSTUPANJE NADLEŽNIH INSTITUCIJA KADA SU ĐECA UKLJUČENA U SLUČAJ PORODIČNOG NASILJA

Policija

1. Posebno obratiti pažnju ukoliko je neposredna žrtva nasilja u porodici ili njegov svjedok dijete.
2. U ovakvim situacijama obavezno pozvati predstavnike Centra za socijalni rad i obavijestiti ih o prijavljenom nasilju, a radi preduzimanja mjera socijalne i porodičnopravne zaštite deteta iz nadležnosti sistema socijalne zaštite.
3. Predstaviti se detetu i objasniti mu zašto je policija tu i što namjerava preduzeti;
4. Bilo da je dijete neposredna ili posredna žrtva nasilja u porodici, objasniti mu da ste tu da pomognete njemu i njegovim roditeljima.

5. Utvrditi da li se dijete oseća odgovornim ili krivim za ono što se dogodilo bez obzira na to da li je neposredna ili posredna žrtva porodičnoga nasilja. Pružite mu podršku i uvjerite ga da njegova krivica ne postoji.
6. Ne insistirati na određenim informacijama. Imajte u vidu da je dijete uplašeno i da mu je neprijatno da priča o određenim događajima.
7. Dokumentovati – opisati bilo kakav znak povrede/povreda deteta i obezbijediti mu pružanje hitne medicinske pomoći ukoliko za to postoji potreba.
8. Objasniti detetu da policija nekada mora odvesti jednog od roditelja (nekog drugog člana porodice ili porodične zajednice), da će on biti na sigurnome mjestu i da će to pomoći ostalim članovima porodice.
9. Od deteta iskaz može uzeti samo za to obučeni policajac/policajka u civilnoj odjeći uz prisustvo povjerljivog lica koga dijete samo izabere – povjerljivo lice nikada ne može biti učinilac nasilja u porodici, čak i kada ga dijete samo bira. Prilikom uzimanja iskaza od deteta mora biti prisutan psiholog/psihološkinja.
10. Ukoliko uzimate iskaz od deteta u policijskoj stanici, od izuzetnog je značaja da prostor za obavljanje ovakve vrste razgovora bude prilagođen potrebama deteta – obezbijediti posebnu prostoriju u kojoj niko neće ometati ili prekidati razgovor, a koja je opremljena odgovarajućim namještajem, posterima, igračkama.
11. Omogućiti detetu uslove koji dozvoljavaju korišćenje različitih načina izražavanja (odgovarajuće igračke, boje, papir, plastelin ...).

Centri za socijalni rad

1. U slučaju saznanja/sumnje o učinjenom nasilju u porodici u kojem je dijete žrtva (neposredna ili posredna) stručni radnik/radnica centra za socijalni rad hitno/neodložno prijavljuje slučaj policiji.
2. Hitno utvrditi plan pomoći i mjere za zaštitu deteta žrtve nasilja u porodici – u svakom konkretnom slučaju rukovoditi se principom najboljeg interesa deteta.
3. Imenovati staratelja za dijete ukoliko roditelji nijesu u mogućnosti da vrše ovu ulogu ili postoji sukob interesa roditelja i deteta (poseban staratelj).
4. Donijeti odluku o izmještanju deteta iz porodice samo u izuzetnim slučajevima, odnosno samo u slučajevima kada je nemoguće naći drugo bezbjedno mjesto za dijete – žrtvu nasilja u porodici.
5. Razmotriti mogućnost odgovarajućeg smještaja u hraniteljskoj porodici ukoliko se to procijeni kao neophodno i jedino valjano za dijete žrtvu.
6. Kontinuirano pratiti slučaj i najmanje jednom mjesečno obići porodicu u kojoj se dijete – žrtva nasilja u porodici nalazi.
7. Ostvariti i kontinuirano održavati kontakt sa stručnjacima iz zdravstvenih i vaspitno-obrazovnih ustanova (predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove) u slučaju da je dijete žrtva nasilja u porodici (bilo neposredna ili posredna).
8. Pokrenuti građanski sudski postupak pred nadležnim sudom.

9. Centar za socijalni rad inicira i zajedno s predstavnicima državnog i nevladinog sektora obrazuje stručni tim¹, čiji je zadatak:

A: utvrđivanje plana pomoći

B. mjera za zaštitu deteta – žrtve nasilja u porodici

C. koordinacija aktivnosti u procesu zaštite.

10. Za koordinatora/koordinatorku stručnoga tima izabрати stručnoga radnika/radnicu iz Centra za socijalni rad.

11. Ustanoviti ovlašćenja i način rada stručnoga tima radi:

- pribavljanja relevantnih podataka o slučaju
- procjene stepena rizika (korišćenjem Matrice za procjenu rizika)
- pokretanja procedure bitne za zaštitu deteta
- obezbjeđivanje realizacije procedure za zaštitu deteta
- pružanje stručne pomoći detetu – žrtvi porodičnog nasilja kao i pomoći cjelokupnoj porodici, a naročito ukoliko u porodici ima još dece
- sprječavanja mogućnosti sekundarne viktimizacije deteta u toku sprovođenja mjera zaštite. (Radi smanjenja sekundarne viktimizacije deteta: A. ograničiti broj intervjua sa detetom – na najviše dva, i B. koristiti, uvijek kada je to moguće, savremena tehnička pomagala za uzimanje iskaza ÷ dvostrana ogledala i audio i video tehnike radi snimanja iskaza deteta i njihovog kasnijeg korišćenja na sudu kako bi se izbjeglo izlaganje deteta novim traumatskim iskustvima.)
- vođenja evidencije o svim aktivnostima provođenja mjera zaštite
- formiranja elektronske baze podataka.

12. Centar za socijalni rad najmanje će dva puta godišnje ministarstvu nadležnom za poslove socijalnog staranja podnositi objedinjeni pisani izvještaj o zaštiti prava deteta – žrtve nasilja u porodici i stepenu ostvarivanja socijalne zaštite u odnosu na njega.

Pravosuđe

1. Naročita hitnost u postupanju i donošenju odluka.
2. Dijete uvijek daje svoj iskaz u prisustvu povjerljivog lica koje, po pravilu, samo bira ili mu se ono određuje od strane za to ovlašćenog lica radi zaštite njegovog najboljeg interesa. Prilikom davanja iskaza, mora biti prisutan psiholog/psihološkinja.
3. Dijete kao žrtva nasilja u porodici ima pravo na besplatnu pravnu pomoć – o tome pravu upoznati dijete i njegovog zakonskog zastupnika.
4. Uvijek kada je to moguće uzeti iskaz od deteta, posebno deteta ispod navršenih četrnaest godina života, van prostorija pravosudnih organa, u za njega prirodnom ambijentu.

¹Prijedlog: „Procedure rada stručnog tima kada je dijete žrtva nasilja u porodici” dat je u posebnom Annex-u na kraju teksta u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici (čl. 11) i drugim relevantnim normativnim okvirom Crne Gore.

5. Uvijek kada je to moguće koristiti posebne tehnike za uzimanje iskaza (združeni intervju), odnosno uzimati iskaz putem audio i video linka.
6. Ukoliko se iskaz deteta – žrtve porodičnog nasilja daje u prostorijama pravosudnih organa, dijete se mora osloboditi nelagodnosti/straha, tako što će ga tužilac, sudija ili stručno lice upoznati s prostorom, pokazati mu zgradu, dati sok ili čokoladu, neku prigodnu igračku, da bi se osetilo bezbjedno.
7. U tužilaštvu i sudu onemogućiti kontakt deteta – žrtve nasilja kao davaoca iskaza i učinioca porodičnog nasilja – obezbijediti posebnu prostoriju u kojoj će se dijete osećati bezbjedno.
8. Pozvati voditelja slučaja iz Centra za socijalni rad, saslušati ga u svojstvu svjedoka ukoliko za to ima osnova, zatražiti od njega socijalno-psihološku ekspertizu o psihosocijalnom statusu deteta,² posljedicama nasilja, odnosno da li je dijete po svom psihofizičkom razvoju i aktuelnom stanju sposobno da da iskaz.
9. Predstaviti se detetu i na način na koji ono može da shvati, objasniti što će se događati, što se od njega očekuje i obavezno provjeriti da li je ono to razumjelo.
10. Uzimanje iskaza od deteta mora biti prilagođeno njegovom uzrastu i njegovim ličnim svojstvima – rječnik mora biti prilagođen detetovom uzrastu da bi ga ono pravilno razumjelo, kao i boja glasa, tako da ga sve vrijeme ovlašćeno lice odmjerenim glasom istovremeno smiruje i ohrabruje da objasni događaj ili događaje koji su se desili a koji su po dijete izrazito traumatični.
11. Tužilac, sudija ili stručno lice istovremeno treba da obrate pažnju na ponašanje deteta (izraz lica, pokrete tijela, uznemirenost, da li pokazuje strah) i da tok uzimanja iskaza prilagode sagledanim reakcijama.
12. Dijete se mora upoznati sa činjenicom da ne mora odgovarati na sva pitanja, ukoliko ne želi.
13. Uzimanje iskaza od deteta započinje se opštim pitanjima, uz obavezno pitanje da li je razumjelo pitanje, a potom mu se postavljaju pitanja u vezi s konkretnim činjenicama.
14. Ne suočavati dijete – žrtvu porodičnog nasilja i učinioca nasilja.
15. Ako prepoznavanje učinioca porodičnog nasilja vrši dijete žrtva, tužilaštvo i sud će postupati posebno obazrivo i na način koji u potpunosti onemogućava da učinilac nasilja vidi dijete.
16. Po završetku uzimanja iskaza od deteta pitati ga da li ono samo želi nešto da kaže ili da dopuni.
17. Zaštititi dijete od moguće medijske zloupotrebe, odnosno onemogućiti javno objavljivanje informacija na osnovu koje se može prepoznati dijete – žrtva porodičnog nasilja.

Zdravstvo

1. Prepoznati i hitno prijaviti policiji činjenice (medicinske indikacije) koje ukazuju na sumnju da je prema detetu izvršeno nasilje u porodici.
2. Pružiti hitnu medicinsku pomoć detetu ukoliko za to postoji potreba.
3. Obavijestiti predstavnike Centra za socijalni rad o činjenicama koje ukazuju na sumnju da je prema detetu izvršeno nasilje u porodici i da je o istom obaviještena policija.
4. Obezbijediti nadležnim organima (Centru za socijalni rad, policiji, tužilaštvu, sudu) uvid u medicinsku dokumentaciju i pružiti im podršku u prikupljanju svih relevantnih podataka.

²Bitne činjenice koje sud preko organa starateljstva mora da utvrdi jesu:

- Da li je dijete ugroženo (nezavisno od toga da li je zlostavljanje ili zanemarivanje posljedica nasilja u porodici, nepovoljnog zdravstvenog, socijalnog ili ekonomskog položaja porodice ili drugih okolnosti koje ometaju njegov pravilan razvoj);
- Koji rizici po dijete mogu se identifikovati još u fazi početne procjene?
- Koje mjere se mogu upotrijebiti da se dijete zaštiti u okviru porodice?
- Ima li osnova za razumnu sumnju da postoji ozbiljna opasnost od oštećenja zdravlja ili daljeg razvoja deteta?

5. Na poziv suda, dati stručan nalaz i mišljenje u odnosu na sljedeće:
 - medicinske indikacije, odnosno simptome nasilja nad djetetom
 - povezivanje simptoma nasilja i ponašanja lica koje je pod sumnjom da je učinilac nasilja
 - psihijatrijski status učinioca nasilja
 - sposobnost djeteta da svjedoči u postupku, odnosno rizike svjedočenja i najpogodnije načine uzimanja iskaza od djeteta.
6. Učestvuju, s drugim ovlaštenim subjektima, u radu stručnog tima, radi utvrđivanja plana pomoći djetetu – žrtvi nasilja u porodici i koordinaciji aktivnosti u procesu pomoći.
7. Zajedno s predstavnicima obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite, policije i nevladinog sektora učestvovati u kreiranju i realizaciji preventivnih programa za djecu, radi njihovog osnaživanja da prepoznaju i prijave ovaj oblik nasilja (bilo da su neposredne žrtve, svjedoci ili imaju neka druga saznanja o događaju).

Predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove

1. U slučaju sumnje na nasilje u ustanovi ODMAH preduzeti profesionalne mjere, saglasno etici i struci.
2. Stručna služba ustanove obavlja razgovor sa djetetom, na način saglasan etici i metodama struke.
3. Član/članica stručne službe sačinjava izvještaj o obavljenim radnjama.
4. U slučaju sumnje na nasilje uprava ustanove ODMAH prijavljuje slučaj policiji.
5. U slučaju sumnje na nasilje uprava ustanove pismeno obavještava centar za socijalni rad.
6. U svim ustanovama formira se kutija sa nazivom „SVI MOJI PROBLEMI“ i stavlja na mjesto dostupno deci.
7. Stručna služba ustanove dnevno pregleda kutiju i njen sadržaj, i o otkrivenom nasilju, kao prvi korak, sačinjava službenu zabilješku.
8. Nakon toga, član/članica stručne službe ustanove pozive dijete na razgovor, na način saglasan etici i metodama struke.
9. O razgovoru sačiniti zabilješku.
10. U slučaju da su primijećeni posebno teški slučajevi, uprava ustanove odmah poziva hitnu službu i/ili doktora.
11. U svim intervencijama, predstavnik ustanove prisutan je uz dijete.
12. O svim aktivnostima sačiniti službenu zabilješku.
13. Drugim institucijama omogućiti uvid u službene zabilješke.
14. U dogovoru sa službama socijalne i zdravstvene zaštite razviti za dijete žrtvu nasilja Plan podrške.
15. Plan podrške u ustanovi treba da sadrži psiho-socijalne podrške kao i mjere poboljšanja obrazovno-vaspitnog postignuća (dopunska nastava, individualan rad i sl.).
16. Sprovesti mjere iz Plana podrške za dijete – žrtvu nasilja.
17. Pratiti ponašanje djeteta kroz duži vremenski period na osnovu Plana podrške. Inicirati i zajedno s predstavnicima policije, zdravstvenog sistema, sistema socijalne zaštite i nevladinog sektora učestvovati u kreiranju i realizaciji preventivnih programa za djecu u predškolskom, osnovnoškolskom ili srednjoškolskom okruženju, radi njihovog osnaživanja da prepoznaju i prijave ovaj oblik nasilja.

ANEKS
Prijedlog: „PROCEDURA RADA STRUČNOGA TIMA“

1. Prepoznavanje slučaja nasilja nad djetetom u porodici

2. Prijem prijava slučaja

- Provjerava se svaka prijava.
- Prijem prijave vrši socijalni radnik/radnica tima.
- Provjera postojanja eventualnih ranijih prijava.
- Donošenje odluke da li će se prijavljeni slučaj dalje istraživati (odluka o daljem istraživanju slučaja donosi se na osnovu postavljenih indikatora koje sadrži matrica za procjenu rizika).
- Izrada izvještaja.

3. Početna procjena

- Uspostaviti kontakte sa djetetom i porodicom.
 - Utvrditi konkretne činjenice.
 - Ispitati potrebe djeteta i planirati mjere u skladu s njegovim potrebama.
 - Omogućiti participacije djeteta i konsultovati mišljenja djeteta u skladu s razvojem djeteta i mogućnošću da shvati značenje postupka.
 - Kreirati individualni plan zaštite za svako dijete.
 - Imenovati staratelja za dijete ukoliko roditelji nijesu u mogućnosti da vrše ovu ulogu ili postoji sukob interesa roditelja i djeteta.
 - Procijeniti štetnost sredine za dijete i drugu decu u porodici.
 - Procijeniti rizik za buduća povrjeđivanja djeteta.
 - Utvrditi obim i vrste hitnih mjera koje treba preduzeti.
 - Identifikovati mjere i usluge koje se mogu obezbijediti za zastitu djeteta u okviru porodice.
 - Obezbijediti izmještanje nasilnika iz porodice ili okruženja djeteta.
 - Donijeti odluke o izmještanju djeteta iz porodice samo u izuzetnim slučajevima, odnosno samo u slučajevima kada je nemoguće naći drugo bezbjedno mjesto za dijete.
 - Najmanje jednom mjesečno obilaziti porodice.
 - Pronaći odgovarajući smještaj u hraniteljskoj porodici ukoliko se to procijeni kao neophodno i jedino valjano za dijete žrtvu.
4. Pokrenuti postupak pred sudom.
5. Pružiti povratne informacije roditeljima i drugim nadležnim pojedincima i institucijama (ljekari, nastavnici, sudije...) o provođenju mjera zaštite.

4. Planiranje mjera zaštite i praćenje njihovog sprovođenja

- Odreiti obim i vrste postojećih mjera koje se mogu koristiti u zaštiti djeteta.
- Ispitati porodične snage i potrebe.
- Ukoliko je djetetu određen smještaj van porodice, odrediti rok za donošenje odluke o trajnom rješenju za dijete.
- Ukoliko je zlostavljač smješten u određenu instituciju ili se nalazi van trenutnog okruženja djeteta, pratiti dinamiku postupaka kojima se taj zlostavljač obezbjeđuje.
- Ispitati koje sve službe, kako i koliko dugo i koliko često mogu pomoći u zaštiti djeteta.
- Kontinuirano pratiti realizacije individualnog plana zaštite.

- Utvrđiti datume rekapitulacije slučaja.
- Nastaviti s kontrolom bezbjednosti djeteta.
- Pratiti sprovođenje mjera zaštite u saradnji s odgovarajućim službama i sudom (ukoliko je uključen).
- Pratiti kvalitet mjera zaštite na osnovu toga koliko ih je dijete prihvatilo i opšteg psihofizičkog stanja djeteta.
- Utvriti eventualne nove mjere i upute.

5. Zatvaranje slučaja

- Analizirati sprovedene mjere zaštite i rezultate (zajedno s porodicom).
- Procijeniti dalje postojanje/nepostojanje rizika za dijete.
- Utvriti mjere koje bi trebalo preduzeti ukoliko se pokaže da je potrebna dalja zaštita djeteta.
- Donijeti odluke da li da se slučaj zatvori.
- Prosljeiti odluke svim nadležnim službama i pojedincima (npr. školi, nastavnicima, ljekarima u zdravstvenim ustanovama, itd.).
- Dokumentovati opravdanost zatvaranja slučaja.

6. Administriranje slučaja u timu

Svaki slučaj ima svoj dosije koji sadrži:

- prijavu slučaja
- upitnik
- socijalnu anamnezu (formular)
- matricu za procjenu rizika
- sve pismene forme dokumenata kojima se stručni tim obraća institucijama i pojedincima radi sprovođenja i praćenja mjera zaštite
- dokumenta o utvrđenim mjerama zaštite
- sve povratne informacije o sprovođenju mjera zaštite
- izvještaj o zatvaranju slučaja.

7. Komunikacije koje tim ostvaruje

- Stručni tim održava grupne sastanke (jednom sedmično).
- Svaki član tima ravnopravno učestvuje u radu.
- Tim ima stalne kontakte sa direktorom centra za socijalni rad.
- Tim ima povremene komunikacije sa supervizorom i drugim relevantnim stručnjacima koji mogu uticati na profesionalnu nadgradnju tima.
- Tim pravi zaključke u pisanoj formi nakon svakog sastanka i podatke o svakom obrađenom slučaju unosi u individualni karton djeteta.
- U timu postoji jasna podjela uloga kada je u pitanju sprovođenje mjera zaštite u konkretnome slučaju.
- Tim poštuje opšta pravila o komunikaciji u grupi.

8. Plan ostalih aktivnosti stručnog tima

- Stalno izgrađivati kapacitete tima (kontinuirano sticanje novih znanja, supervizija).
- Razmjenjivati informacije s institucijama sistema i NVO (sastanci, tribine).
- Jačati multisektorski pristup u radu kroz unaprjeđenje saradnje s relevantnim subjektima koji rade na provođenju mjera zaštite prava djeteta – žrtve nasilja u porodici.
- Raditi na umrežavanju stručnih timova i međusobnoj komunikaciji.
- Planirati i sprovoiti godišnje evaluacije rada članova tima koje će raditi nezavisan stručnjak ili tim stručnjaka.
- Izraditi vremenske implementacije aktivnosti za naredni period.

9. Izvještavanje o radu tima

Tim ima obavezu izvještavanja ministarstva nadležnog za pitanje socijalnog staranja o:

- završetku slučaja (zatvaranju slučaja)
- nastavku rada i novom planu aktivnosti u svakom pojedinačnom slučaju.

10. Kontakti s javnošću – u svim slučajevima stručni tim:

- štiti prvenstveno najbolji interes djeteta – javnosti ne smiju biti dostupni podaci koji mogu usloviti otkrivanje identiteta djeteta žrtve ili svjedoka nasilja u porodici
- dogovara se o tome kada i kakva informacija treba da bude predstavljena javnosti
- donosi odluku o vrsti, načinu i vremenu informisanja javnosti
- u vremenski utvrđenim intervalima obavještava javnost o statističkim podacima o učestalosti nasilja u porodici, odnosno broju slučajeva u kojima se deca pojavljuju kao žrtve nasilja u porodici.

IV MEĐUSEKTORSKA SARADNJA

Efikasna zaštita od nasilja u porodici jeste kompleksan i dugoročan zadatak i za njegovo sprovođenje potrebno je angažovati sve segmente društva, ne samo kroz međuresornu, već i kroz međusektorsku saradnju.

Civilni sektor, a narocito nevladine organizacije, trebalo bi da budu prepoznate kao partner u ostvarivanju prava na život bez nasilja. Nevladine organizacije (NVO) imaju višegodišnje iskustvo u podizanju svijesti javnosti o problemima nasilja, pružanja pomoći žrtvama i njihovom zbrinjavanju. NVO predstavljaju značajan resurs koji institucije treba da prepoznaju, strateški iskoriste i naprave konkretne planove za saradnju s njima.

Zakonski osnov za saradnju institucija i NVO u oblasti nasilja u porodici, kao i za finansiranje projekata i programa NVO-a iz javnih fondova nalazi se u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici i Zakonu o NVO:

Iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici:

Institucije koje se bave zaštitom

Član 5

Organ uprave nadležan za policijske poslove (u daljem tekstu: policija), organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom, dužni su da u okviru svojih ovlašćenja pruže potpunu i koordiniranu zaštitu neophodnu za zaštitu žrtve u zavisnosti od stepena njene ugroženosti. Nevladina organizacija, drugo pravno i fizičko lice mogu pružiti zaštitu u skladu sa zakonom. Organi i ustanove iz stava 1 ovoga člana dužni su da u skladu sa zakonom daju prioritet rješavanju slučajeva nasilja i obezbijede međusobno obavještavanje i pomoć radi sprječavanja i otkrivanja nasilja, otklanjanja uzroka i pružanja pomoći žrtvi u uspostavljanju uslova za bezbjedan život.

Plan pomoći žrtvi

Član 11

Centar za socijalni rad obrazuje stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi lokalne uprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice, radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu s njenim potrebama i izborom.

Povjerljivo lice

Član 16

Žrtva može izabrati lice koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi zaštite (u daljem tekstu: povjerljivo lice). Povjerljivo lice može biti član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje žrtva ima povjerenje. Povjerljivo lice ne može biti učinilac nasilja.

Multidisciplinarni tim i princip saradnje

Član 17

Radi organizovanja, praćenja i unaprjeđenja koordinirane i efikasne zaštite, organ ili ustanova iz člana 5 stav 1 ovoga zakona može obrazovati tim od stručnjaka iz oblasti socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite, pravosuđa, policijske zaštite, zaštite ljudskih prava i sloboda, kao i predstavnika nevladinih organizacija koje se bave zaštitom.

Strategija zaštite

Član 18

Zaštita se ostvaruje u skladu sa strategijom zaštite od nasilja u porodici (u daljem tekstu: Strategija), koja sadrži:

- 1) ocjenu stanja i identifikovanje ključnih problema u socijalnoj i drugoj zaštiti
- 2) ciljeve i mjere za unaprjeđenje socijalne i druge zaštite, a narocito u vezi: podizanja nivoa svijesti građana o problemu nasilja i formiranja stavova o neprihvatljivosti nasilja; razvoja programa za prevenciju nasilja; podrške porodici u prevenciji nasilja; daljeg razvoja normativnog okvira u oblasti zaštite; jačanja saradnje organa, ustanova, organizacija i drugih pravnih i fizičkih lica koja se bave zaštitom; sticanja novih znanja i vještina svih koji se bave zaštitom; unaprjeđenja sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanja o slučajevima nasilja.

Aktivnosti za sprovođenje ciljeva i mjera iz stava 1 tačka 2 ovog člana utvrđuju se akcionim planom za sprovođenje Strategije. Strategiju i akcioni plan za sprovođenje Strategije donosi Vlada Crne Gore.

Iz Zakona o NVO

Finansijska podrška iz budžeta

Član 32

U godišnjem zakonu o budžetu Crne Gore obezbjeđuju se sredstva za projekte i programe u oblastima od javnog interesa koje realizuju nevladine organizacije.

Oblastima iz stava 1 ovog člana smatraju se: socijalna i zdravstvena zaštita, smanjenje siromaštva, zaštita lica s invaliditetom, društvena briga o djeci i mladima, pomoć starijim licima, zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, vladavina prava, razvoj civilnog društva i volonterizma, evroatlantske i evropske integracije Crne Gore, institucionalno i vaninstitucionalno obrazovanje, nauka, umjetnost, kultura, tehnička kultura, zaštita životne sredine, poljoprivreda i ruralni razvoj, održivi razvoj, zaštita potrošača, rodna ravnopravnost, borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, borba protiv bolesti zavisnosti, kao i druge oblasti od javnog interesa utvrđene posebnim zakonom.

Projekat, u smislu ovog zakona, predstavlja skup aktivnosti u oblastima iz stava 2 ovoga člana koji se realizuju u periodu koji nije duži od jedne godine.

Program, u smislu ovog zakona, predstavlja dugoročan plan razvoja organizacije i sprovođenja aktivnosti u oblastima iz stava 2 ovoga člana u periodu koji nije duži od tri godine.

Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada), na prijedlog savjetodavnog tijela obrazovanog aktom Vlade, na isteku tekuće za narednu godinu, posebnim aktom, utvrdiće prioritete oblasti od javnog interesa iz stava 2 ovoga člana i visinu sredstava za finansiranje projekata i programa iz tih oblasti.

**V POTPISNICI/POTPISNICE PROTOKOLA O POSTUPANJU,
PREVENCIJI I ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI:**

Ministarstvo pravde _____

Vrhovni sud _____

Vrhovno državno tužilaštvo _____

Ministarstvo prosvjete i sporta _____

Ministarstvo zdravlja _____

Ministarstvo rada i socijalnog staranja _____

Uprava policije _____

Vijeće za prekršaje Crne Gore _____

Podgorica, 25. novembar 2011.